

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

12-son (4-jild)

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 12 (4) - 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2024

<i>Абдурахманов Мухторали</i> ЎУДУДИЙ КЛАСТЕРНИ ШАКЛЛАТИРИШ БОСҚИЧЛАРНИ РИВОЖЛАТИРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ	113-116
<i>Poshokulova Mohigul</i> BILIMLAR IQTISODIYOTINING ZAMONAVIY SHAKLLARI MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIM TIZIMIDA	117-122
<i>Toxirov Akbarxon Toirxon o'g'li</i> INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASH ORQALI KORXONANING IQTISODIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH: YANGI IMKONIYATLAR VA TAHIDDLAR	123-131
<i>Sayfutdinova Nigina Furkatovna</i> O'ZBEKISTONDA INNOVATSIYALARNI RIVOJLANTIRISH ASOSIY AHAMIYATLARI	132-135
09.00.00 – FALSAFA FANLARI	
<i>Shakarov Oybek Xudoyberdi o'g'li</i> O'ZBEK XALQI ETOSFERASIDA KORRUPTION MUNOSABATLAR PAYDO BO'LISH SABABLARINING FALSAFIY TAHLILI	136-139
<i>Жўрамуродов Нодир Ғайбуллаевич</i> ЖАДИДЛАР ФАЛСАФАСИДА МИЛЛИЙ ҒОЯ, МИЛЛИЙ ЎЗЛИК ВА МИЛЛИЙ ҚАРАШЛАРИНИГ ШАКЛЛАНИШИ	140-144
<i>Sayidova Muhabbat G'afforovna</i> GLOBAL AXBOROTLASHUV TENDENSIYALARINING MILLIY VA MA'NAVIY QADRIYATLARGA TA'SIRI	145-149
<i>Kuraxmedov Azamat Erkinovich</i> SAMARQAND JADIDCHILARINING TURKISTON MA'RIFATPARVARLIK FALSAFASI RIVOJIDA TUTGAN O'RNI	150-153
<i>Umarova Feruza Rozibayevna</i> O'ZBEK XALQI MA'NAVIY MADANIYATI RIVOJLANISHINING ASOSIY XUSUSIYATLARI	154-156
<i>Samijonov Azizbek Ismoiljon o'g'li</i> KIBERXAVFSIZLIKNI TA'MINLASHNING FALSAFIY-KONSEPTUAL TAHLILI	157-161
<i>Begbudieva Parvina Shoxruxovna</i> THE CONTRIBUTION OF MAHMUDHODJA BEHBUDI TO THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF EDUCATION SYSTEM OF TURKESTAN	162-166
<i>Aytbayev Mansurbek Yusupovich</i> MAHMUD AZ-ZAMAXSHARIY AQL-ZAKOVAT TO'G'RISIDA	167-173
<i>Muslimov Sherzod Akbarovich</i> ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR MA'NAVIY MEROSI: JAMIYAT, SIYOSAT VA SHE'RIYAT	174-178
<i>Jantayev Maqsud Ibragimovich</i> MUHAMMAD AL-XORAZMIY: MATEMATIKADAN FALSAFAGACHA BO'LGAN ILMIY IZLANISHLAR	179-184
<i>Norova Malika Fayzulloyevna</i> TASAVVUF TA'LIMOTI VA UNING SAYFIDDIN BOXARZIY DUNYOQARASHIGA TA'SIRI	185-191

Received: 30 November 2024

Accepted: 5 December 2024

Published: 15 December 2024

Article / Original Paper

THE DOCTRINE OF SUFISM AND ITS INFLUENCE ON SAIFIDDIN BOKHARZI'S WORLD VIEW

Norova Malika Fayzulloyevna

Bukhara State University,

Teacher of the Department of Social and Political Sciences,

Doctor of Philosophy (PhD)

Abstract. This article analyzes the teachings of Sufism and its influence on Sayfiddin Boharzi's worldview.

Keywords: Sufism, muhaddis, mutakallim, spirituality, enlightenment, thought, society, education.

TASAVVUF TA'LIMOTI VA UNING SAYFIDDIN BOXARZIY DUNYOQARASHIGA TA'SIRI

Norova Malika Fayzulloyevna

Buxoro davlat universiteti

"Ijtimoiy-siyosiy fanlar" kafedrası o'qituvchisi,

falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya. Ushbu maqolada tasavvuf ta'limoti va uning Sayfiddin Boxarziy dunyoqarashiga ta'siri tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Tasavvuf, muhaddis, mutakallim, ma'naviyat, ma'rifat, tafakkur, jamiyat, ta'lim.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I12Y2024N29>

Kirish. Tasavvuf inson ruhiy-ma'naviy kamoli to'g'risidagi g'oyaviy-nazariy qarashlar, axloqiy qoidalar va ularni amalga oshirish yo'llari to'g'risidagi ta'limotdir [1]. So'fiylikni bir butun tizim deb olsak, u ikki: nazariy va amaliy qismga bo'linadi. Uning nazariy qismi tasavvufdir. Ko'pincha bu ikki tushuncha bir ma'noda ishlatiladi. IX-XII asrlarda tasavvuf nazariyotchilari Muhosibiy, Junayd Bag'dodiy, Kalobodiy, Sarroj, Hujviriy, Sulamiylar tariqatni odob-axloq, ma'naviy-ruhiy qoida-ko'rsatmalari majmui deb hisoblashgan. Hujviriy "Kashful mahjub" asarida dastlabki o'n ikki so'fiy tariqatlari haqida ma'lumot bergan [2].

XII-XIV asrlarda tasavvufda asosiy 12 ta tariqat: rifo'iy, yassaviya, shoziliya, suhravardiya, chishtiya, kubroviya, badaviya, qodiriya, mavlaviya, bektoshiya, xalvatiya, naqshbandiya vujudga keldi [3]. Bunday yo'llardan O'rta Osiyoda yassaviylik [4], xojagon [5], kubroviylik [6], naqshbandiylik [7] va qodiriylik [8] tariqatlari tarqalgan.

Tasavvuf o'rta asr falsafasidagi Qur'on va Sunna an'alariga asoslanuvchi yirik ta'limotlar sunniylik, shialik, mutakallimlik va mu'taziliylikka nisbatan musulmon madaniyati va ma'naviyati taraqqiyotida muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Tasavvuf islom aqidalari, qonun-

qoidalarini qayta tahlil qilish imkonini berdi. Bu ta'limot o'rta asr falsafasida hurfikrlilik ko'inishida ham namoyon bo'ldi. Shuning uchun ham Ye.E.Bertelsning: "Tasavvuf adabiyotini o'rganmasdan turib, o'rta asrlar musulmon Sharqi madaniyati haqida tasavvurga ega bo'lish mumkin emas. Bu adabiyotdan xabardor bo'lmasdan Sharqning o'zini ham anglash qiyin"[9], degan fikri asoslidir.

Dastlab tasavvuf maktablari Kufa, Bag'dod, Basra, Misr singari islom dini keng yoyilgan hududlarda tashkil topgan bo'lsa, butun islom olami miqyosida e'tirof etilgan Yassaviya, Xojagon-Naqshbandiya va Kubroviya tariqatlari Markaziy Osiyoda vujudga keldi va rivojlandi.

Asosiy qism. XIII asr boshida Markaziy Osiyodan yetishib chiqqan zabardast mutasavvif donishmandlardan biri Najmiddin Kubro "Kubroviya" tariqatiga asos soldi. Najmiddin Kubroning(1145-1221) to'liq ismi Ahmad ibn Umar ibn Muhammad Xivaqiy al Xorazmiy bo'lib, u "Najmiddin" ("Dinning yulduzi"), "Kubro" ("Ulug"), "Abu-l-jannob" ("Dunyodan chetlanuvchi"), "valiytarosh" ("valiylarni tarbiyalovchi") nomlari bilan xalq ichida mashhur shayx, so'fiylikning ma'lum vakillaridan biri, kubroviylik tariqatining asoschisidir. Najmiddin Kubro 1145-yilda Xiva shahrida dunyoga kelgan. Abdurahmon Jomiyning "Nafahot al-uns" asarida Najmiddin Kubro Xorazmning ko'zga ko'ringan ulamolaridan o'zib ketib, ilmiy bahslarda g'olib chiqishi va unga "Tommat al-kubro", ya'ni ulamolarning yetugi, ulug'vori yoki "ilm balosi"[10] degan laqab berilishi haqidagi ma'lumotlar keltirilgan. Najmiddin Kubro o'z zamonasining mashhur va kuchli shayxlaridan biri bo'lgan.

Dastlab kubroviya tariqati hadis va shariatga asoslangan bo'lib, Xuroson, Movarounnahr, Hindiston kabi davlatlarga tarqalgan. Bu haqida Faxriddin Ali-Safiy o'zining "Rashahot ayn-ul-hayot" asarida bayon etadi. Bunday fikrlarni Abdurahmon Jomiyda ham uchratamiz. Kubroviya ta'limoti barcha tasavvufiy ta'limotlar kabi insonni kamolotiga e'tibor beradigan insonshunoslik, nafsshunoslik, ruhiyatshunoslik ta'limotidir. Bu yo'lning o'ziga xos tomonlaridan biri unga latoiflar ta'limotiga maxsus e'tibor berilganidir. Boshqa tariqatlarda ham insonni izohlashda latif va kasif tushunchalari ishlatilsa-da, Najmiddin Kubro insonning ruhiy kechinmalari va nafis holatlarini mukammal bilganligi uchun "latoif" nazariyasini ishlab chiqadi. Latoif nazariyasiga muvofiq, inson ruhi ko'z ilg'amas latif markazlardan tashkil topgan. Bu inson ruhi va jismi, ongi va tuyg'usi orasidagi ko'z ilg'amas bir holat hisoblanadi. Buni ilg'ab olish juda mushkul. Lekin Najmiddin Kubro har bir so'fiyning aynan shu jihatlarini kuchaytirib borishi va anglashi kerakligini uqtiradi. Aynan shu "latoif" insonning ilohiy xislatlariga kiradi. So'fiy ustozlari ko'rsatmalari asosida riyoziyat va harakatlari natijasida bu holatni turli o'zgarib boruvchi ranglar va holatlarda ko'rishi mumkin.

Najmiddin Kubro bu yettita rangni yettita tushuncha bilan asoslaydi. Oq rang – islomni, sariq rang – iymonni, zangori rang – ehsonni, yashil rang– ishonchni, ko'k rang.– to'liq ishonch, qizil rang – irfonni, qora rang– hayajonni (hayrat) anglatadi [11].

Barcha tasavvufiy tariqatlarda zikr amaliyoti inson kamoloti uchun asosiydir. Kubroviylarda jahriy zikr bo'lib, murabba holatida zikr qilganlar. Usmon Turar falsafa tarixida buning genezesini Muhammad payg'ambar davriga borib taqalishini aytadi:

Hazrati Umar musulmon bo'lgan chog'ida Muhammad alayhissalom bilan quchoqlashar ekan, ul zot Umarga kalimai tavidni jahriy talqin qiladilar. Ammo Hazrati Umar oyoqda turlmay o'tirgani uchun kubroviylar murabba holatida zikr qiladilar [12]. Yassaviya, qodiriya tariqatlarida ham jahriy zikr mavjud. Xojagon va naqshbandiyada esa zikri xufiya qabul qilingan. Manbalarda kubroviya tariqatida samo' majlislari ham bo'lib turishi yozilgan.

Jaloliddin Rumiya asoslagan mavlaviya ta'limotida esa samo' majlislari xosdir. Kubroviya ta'limotiga xos bo'lgan to'rt rukn haqida Professor G.N Navro'zova Naqshbandiya va kubroviyani qiyoslab, shunday yozadilar:

Birinchi rukn. Ishq-muhabbat. Najmiddin Kubro o'zining "Usuli ashara" yoki "Aqrabi tariqi illalloh" kitobida aytadiki, haqqa yetishishning eng yaqin yo'li ishq ahlining yo'lidir, chunki ular ishq-muhabbat, zavqu shavq va hayajonning zo'ridan holdan toyib, kuch-quvvat ularni tark etadi. Bu holat ibtidosida haq yo'li dilni zabt etuvchi jozibasi bilan o'zini unutgan, ya'ni baland arshi a'loga parvozga chorlaydi. Bundan ma'lum bo'ladiki, kubroviya tasavvufga xos bo'lgan orifona yo'lni emas, balkim oshiqona yo'lni tanlagan ekan. Naqshbandiyalar esa orifona yo'lda bo'lganlar.

Ikkinchi rukn. Xilvatshinlik, zikr va riyozat. Najmiddin Kubro haqqa yetishish yo'lini (jazba va sukr) o'zlikdan voz kechish orqali o'zni fido etish, deb hisoblagani uchun ham o'z ta'limotida xilvatshinlik va Allohdan boshqa barcha dunyo tashvishlaridan mosuvoga, zikr va sukutga berilishini, nafsga qarshi kurashib, turli riyozat va mashaqqatlarga nisbatan sabr-qanoatli, chidamli, bardoshli bo'lishni ko'p targ'ib etadi. Tasavvufda inson kamolga yetishishning Junayd Bog'dodiydan saqlangan sahv (hushyorlik) va Boyazid Bastomiydan kelayotgan sukr (behudlik), jazba, fano bo'lish yo'llari mavjud. Kubroviya tariqatida sukr, ya'ni behudlik xos bo'lsa, naqshbandiyalarga hushyorlik xosdir. Shuning uchun ham kubroviylarda xilvat, chilla mavjud bo'lsa, naqshbandiyalarda "anjumanda xilvat" qabul qilingan.

Uchinchi rukn. Shariat ahkomlarini aniq bajarish. Garchi Najmiddin Kubro tasavvufi Alloh vasliga yetishish yo'lidagi oshiqona tasavvuf bo'lib, sukr, jazba unda muhim o'rin tutsada, lekin bu yo'lda ibodatga, ayniqsa, diniy urf-odat, marosim (farz)ga alohida e'tibor qaratilgan. U Alloh yo'lida burch va muayyan vazifalardan o'zini soqit qilishni hech bir holatda yoki hech bir maqom, mansab, martaba orif-u zohid uchun joiz deb hisoblamagan. Bu qarashlar Naqshbandning talabalariga to'g'ri keladi. Ma'lum bo'ladiki, kubroviya tasavvufiy ta'limoti shariat va sunnatga amal qilganligi uchun maqbul tariqatlardan hisoblangan. Shariatga zid amal qilgan tariqatlar mardud bo'lib, rad etilgan. Shuning uchun ham tasavvuf olamida kubroviya va naqshbandiya tariqatlari mo'tadil tariqatlar sifatida mashhur bo'lgan. Ularda o'ngga va so'lga og'ish bo'lmagan.

To'rtinchi rukn. Xalqqa e'tibor va unga xizmat qilish kubroviyada mavjud. Bu tariqatda haqqa yetishish yo'lida xilvatnishinlik, zikr, dunyo tashvishlaridan kechish va oxiratni o'ylash ko'p ta'kidlansa-da, biroq uning tasavvufi tarkidunyo qilgan zohidlik tasavvufi emas, balki xalqqa e'tibor, mehr-muhabbat va unga xizmat qilish kabi irfoniy tushunchalarning eng muhim qismini tashkil qiladi [13]. Bu naqshbandiya bilan uyg'undir. Naqshbandlarda "Dast ba koru, dil ba yor" talabi asosida xalqqa xizmat asosiy shart hisoblanadi [14]. Shuningdek, qodiriya ta'limotida ham "Mashg'ullik ila forig'lik" shioriga amal qilinishi kubroviylar bilan uyg'unligini ko'rsatadi.

Kubroviya tariqatida o'nta maqom asosida tariqat manzillarini bosib o'tish va poklanib, ma'rifatga erishish yo'llari ko'rsatib o'tiladi. Bular: tavba, zuhd, tavakkul, qanoat, uzlat, zikr, tavajjuh, sabr, muraqqaba, rizo.

Demak, kubroviya tariqati va ta'limoti Najmiddin Kubro tomonidan asoslangan, tasavvufning mo'tadil, maqbul, sukr, oshiqona, latoiflar nazariyasiga va o'n maqomga asoslangan, jahriya zikr va samo' hamda xilvat, chilla (uzlat) amaliyoti xos bo'lgan kamolot yo'lidir. Kubroviyada xirqa kiyish mavjud bo'lgan.

Xalifalik davrida Bog'dod ilm-fan markazi, iqtisodiy va madaniy jihatdan rivojlangan yirik shahar tusiga kirdi. Bu yerda turli ilmiy anjumanlar, turli mamlakatlardan kelgan ilm vakillari tomonidan ilmiy muhokamalar uyushtiriladigan bo'ldi, ilm maskanlari barpo etildi, xattotlik rivojlandi. Xalifa Ma'mun davrida Bog'dod Akademiyasida Movarounnahr va Xurosondan donishmandlar, olimlar jalb etildi. Keyinchalik ilm-fanni yanada rivojlantirish uchun IX–X asrlarda Xorazmda “Ma'mun akademiyasi” va yangi-yangi madrasalar bunyod etildi. Akademiyalarda tarjimashunoslikka katta e'tibor berildi. Eron va Turon xalqlari tomonidan yaratilgan ko'plab asarlar arab tiliga tarjima qilindi. Kutubxonalar tashkil etishga katta e'tibor berildi. Kutubxonalar masjid, madrasada, qolaversa, shayx, vazir, olimu fuzalolar xonadonlarida ham mavjud edi. IX asr oxiriga kelib Eron, Movarounnahr, Xuroson mustaqillikka erishdi. Somoniylar davrida Eron, Movarounnahr, Xuroson, Marv, Kat, G'azna, Hirot, Samarqand, Buxoro kabi hududlarda barcha fuqarolar foydalanishi mumkin bo'lgan kutubxonalar – “Xazinat ul-hikma”larning soni ko'paydi. Natijada jamiyat o'rtasida ilm olishga e'tibor kuchaydi. XII asrga kelib musulmon madaniyati, ayniqsa, barkamol insonni tarbiyalash borasidagi fikr-mulohazalar o'tmishdan keskin farqlanar edi. Bu davr, ayniqsa, Movarounnahr va Xurosonda ilm-fan, madaniyat, ma'naviy-ma'rifiy sohada tub o'zgarishlar yuz bergan davr tarzida tarixga kirdi. Yevropa mamlakatlarida Renessans XIII–XV asrlarda amalga oshgan bo'lsa, Sharqda bunday voqea IX–XII asrlarda ro'y bergan edi.

Sayfiddin Boxarziy ana shunday tarixiy davrda tug'ildi va uning dunyoqarashi shu davrda shakllanib, kamol topdi. Bu zoti sharifning tavalludi haqidagi ma'lumot XIII asrning qimmatli manbalaridan biri bo'lgan Imom Abu Abdulloh Shamsiddin Muhammad ibn Usmon Zahabiyning “Siyaru a'lamin nubalo” (“Mashhur daholar siyrati”) asarida berilgan. Unda yozilishicha, Sayfiddin Boxarziy hijriy 586-yili sha'bon oyining 9-kunida tavallud topgan [15].

Bu haqdagi ma'lumot XV asr manbalaridan biri Ahmad ibn Mahmud Buxoriy “Tarixi Mullozoda” asarining ikkinchi qismida “Fathobodning ruhparvar va ruhangiz mozorlari zikri” haqidagi bandida keltirilgan. Ushbu manbada Sayfiddin Boxarziy quyidagicha tavsiflangan: “Al-olim al-omil al-muhaddis Shayx Sayf ad-din al-Haqq Abul-l-Maoliy Sa'id ibn al-Mutahhir/Mutahhar ibn Said ibn Aliy al-Boxarziy” [16]. Bu tavsifdan ma'lum bo'ladiki, u kishi o'z davrining olimi, ilmiga amal qiluvchi inson va muhaddis bo'lgan. Ismlarining ma'nosidan anglash mumkinki, Boxarziy shayxlik martabasiga yetgan va Haq yo'li hamda dinning qilichi sifatida ulug'langan.

Manbalarda ta'kidlanishicha, Hazrat Shayx Sayfiddinning nasablari Hazrat Abu Bakr Siddiqqa borib taqaladi: Hazrat Shayx Sayfiddin Boxarziy ibn Muhammadxoja ibn Sharif Atoxoja ibn Muhyiddinxoja ibn Muvaffaqxoja ibn Ahmadxoja ibn Sa'idxoja ibn Muhammadxoja ibn Is'hoqxoja ibn Abdulislomxoja ibn Muslimxoja ibn Nofe'xoja ibn Sa'dxoja ibn Tafil (Tufayl)xoja ibn Utbaxoja ibn Talhaxoja ibn Qosimxoja ibn Muhammadxoja ibn Hazrat Abu Bakr Siddiq raziyallohu anhudirlar [17]. Ma'lum bo'ladiki, Boxarziy xalifalar avlodidan bo'lgan.

“Tarixi Mullozoda” asarida Sayfiddin Boxarziyni hijriy 586-yil sha'bon oyida, milodiy 1190-yilning 11-sentyabrida tavallud topganligi ko'rsatilgan [18]. Bu faktning isboti sifatida quyidagi nazmiy misralar keltirilgan:

Tasavvufro chu ehyo kard ma'bud,
Sa'id ibn al-Mutahhar bud maqsud.
Valodat dar no'hum az mohi sha'bon,
Zi hijrat pansadu hashtodu shash bud [18.54].

Mazmuni:

Tasavvufni chu ehyo qilganda, (ya'ni tiriltirganda) ma'bud,

Sa'id ibn al-Mutahhar edi maqsud.

Valodati sha'bon oyining to'qqizi edi,

Hijratdan besh yuzi sakson olti edi.

“Tarixi Mullozoda” asaridagi shu faktning izohida tarjimonlar Sh.Vohidov, B.Aminovlar Boxarziyning tavallud sanasi 9-sha'bonda 1190-yil 8-sentyabr deb bayon qilgan [18.95]. Ushbu fikrning manbasi sifatida Abd al-Qodir ibn Muhammad-Aminning “Majma' al-Ansob va-l-ashjor” kitobining 47-beti ko'rsatilgan.

“Tarixi Mullozoda” asarida Boxarziyning nomlarini izohlash maqsadida quyidagi nazmiy parcha keltirilgan:

Kuniyati shayx Abu-l- Maoli don,

Nomi maymuni [19] (baxtiyor) on buzurg Sa'id.

Laqabash Sayfi Haqqu davlatu din,

Inchunin az salaf ba banda rasid [18.54].

Mazmuni:

Kuniyoti shayx Abu-l-Maoli bil,

U ulug' baxtli oti Sa'id.

Laqabi Haqqu davlatu din Sayfi (qilichi)dir,

Salafdan bandaga shunday xabar yetdi.

Sadriddin Ayniy o'zining “Namunayi adabiyoti tojik” asarida Sayfiddin Boxarziyning yuqorida ko'rsatilgan tavallud sanasini yozib, “Tarixi Mullozoda” asarini manba sifatida ko'rsatgan. Shuningdek, u Bartoldning “Turkiston” nomli majmuasi 160-161-betlarida Sayfiddin Boxarziy tavalludi hijriy 576-yil, deb yozilganligi haqida ma'lumot bergan [20]. Ayniyning fikricha, V.V.Bartolddan tashqari, O.D.Chexovich, O.Suxareva kabi olimlar ham “Tarixi Mullozoda” kitobidagi sanaga asoslangan. Demak, Shayxul Olam Sayfiddin Boxarziy hijriy 586-yili sha'bon oyida, milodiy 1190-yilning 8-sentyabrida Eronning Boxarz shahrida tavallud topgan.

Sayfiddin Boxarziy dastlabki bilimni o'zi tug'ilib o'sgan yurt – Eronda oldi. Keyinchalik Misr, Shom, Bog'dod, Iroq mamlakatlariga borib, ilm tahsilini davom ettirdi. Boxarziy yoshligida Makka va Madinaga Haj qilgan va o'n bir yoshida Bog'dodga kelib, Ibn Javziydan dars eshitgan. Shamsiddin Zahabiyning ma'lumot berishicha, Bog'dodda Suhravardiydan saboq oldi. Sayfiddin Boxarziy zohiriy ilmlarni, ya'ni fiqh, hadis, tafsir, kalom ilmini Xurosonda Muayyid Tusiy, Fazlulloh ibn Muhammad ibn Ahmad Nuqoniydan o'rganadi. Shayxulislom Burhoniddin Marg'inoniyning “Al-Hidoya” kitobi yuzasidan u kishining o'g'illari Jaloliddindan dars tingladi. Bog'dodda Ali ibn Muhammad Mavsiliy, Abul Futuh Husriy, Ismoil ibn Sa'dulloh ibn Hamdiy, Mushrif Xolisiydan, Naysoburda Ibrohim ibn Solor Xorazmiydan o'rgangan [21]. Bundan tashqari, Hamididdin Qazviniyning so'zlariga ko'ra, u Hirot va Nishopur madrasalarida tahsil olgan[22]. Bu yerda asosan diniy va huquqiy bilimlarni o'rgangan. Buxoroda Mahbubiy Kardariy, Abu Rushayd Asbahoniylardan ta'lim oldi [21.172].

Xulosa qilib aytganda, Sayfiddin Boxarziy XII asr oxiri XIII asr birinchi yarmida yashagan va o'sha davr muhiti ta'sirida mutafakkir sifatida shakllangan, keyingi davrlarga ma'naviy merosi orqali ko'plarga ta'sir etgan buyuk shaxsdir. Sayfiddin Boxarziy (1190-1261) mo'g'ullar bosqini davrida Movarounnahr zaminida islom dini, ilm-fan, madaniyat, ma'rifat, iqtisod

tanazzulga uchragan bir davrda yashadi. U xalqni og'ir bir vaziyatda ham ruhan, ham ma'nan, moliyaviy va ijtimoiy himoya qildi. Tarixiy dalillar ko'rsatadiki, asosan bosqinchilar mustamlaka qilgan hududlarda o'zlarining dini va madaniyatini singdiradi, lekin komil inson timsoli bo'lgan Sayfiddin Boxarziyning sa'y-harakati va dono siyosati bilan mo'g'ullar islom dinini qabul qilib, Shimoliy Kavkazdan Sibirgacha bo'lgan katta hududlarda islom dinini targ'ib qilganlar. Shuning uchun ham bu tabarruk zotga Shayxul Olam degan faxrli unvon berildi. Ustozi "Shayxi valiytarosh", ya'ni Najmiddin Kubro tavsiyasi bilan Buxoroga 1220-yilga kelib, umrining oxirigacha (41 yil) yashadi va bu tabarruk zotning sharofati bilan Buxoro yetti sharif shaharning biriga aylandi.

Adabiyotlar/Literatura/References:

1. Комилов Н. Тасаввуф. – Тошкент: Ўзбекистон, 2009. – Б.448; Ҳазратқулов. М. Тасаввуф. – Душанбе: Маориф, 1988. – Б. 123.
2. Абулҳасан Ҳужвирий. Кашф ул маҳжуб. – Техрон: Теббиён, Фаридун Осиёбий Ишқий Зинжоний таҳрири остида. (А.А. Болтаев таржимаси), 2003. – Б.23; Али ибн Усман аль-Джулаби аль-Худжвири. Раскрытие скрытого за занесой для сведущих в тайнах сердец (Кашф аль-маҳжуб ли арбаб аль кулуб) / Перевод с анлийского А.Орлова. Изд. перв. – Москва: Единство, 2004. – Б.107-177; Наврӯзова Г., Рахматова Х. Нақшбандия тушунчалари генезеси. – Бухоро: Бухоро. – Б.160.
3. Усмон Турар. Тасаввуф тарихи. – Тошкент: Истиқлол, 1999. – Б.52.
4. Ҳамидхон Исломиий. Султон ул-Орифин Хожа Аҳмад Яссавий. – Тошкент: Фан, 2005. – Б.24; Абдурахмон Гўзал. Яссавий Фақрномаси. – Тошкент: Наврӯз, 2014. – Б.265; Аҳмад Яссавий, Сулаймон Боқирғоний. Ҳикматлар. – Тошкент: Ўзбекистон, 2013. – Б.272; Иброҳим Ҳаққул. Аҳмад Яссавий. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги адабиёт ва санъат, 2001. – Б.63.
5. Ҳожи Абдулғафур Абдурраззоқ Бухорий. Тариқат одоблари. (Нақшбандия таълимоти асосида). – Тошкент: 2003; Садриддин Салим Бухорий. Баҳоуддин Нақшбанд ёки етти пир. -Тошкент: Янги аср авлоди, 2009.
6. Фалсафа асослари. –Тошкент: Ўзбекистон, 2005. – Б.384; Ҳусниддинов З. Ислом йўналишлар, мазҳаблар, оқимлар. – Тошкент: 2000; Ислам на территории бывшей Российской империи: Энциклопедический словарь. Том I / Составитель и ответственный редактор С.М.Прозоров; научные консультанты – О.Ф.Акимускин, В.О.Бобровников, А.Б. Халидов; указатели – А.А.Хисматулин. М.: Восточная литература, 2006. 655 с.
7. Жаъфар Холмўминов. Нақшбандия таълимоти ва Марказий Осиё халқлари маънавий бирлиги. –Тошкент: Yangi nashr, 2018. – Б.28; Ёқубжон Исҳоқов. Нақшбандия таълимоти ва ўзбек адабиёти. Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти. – Тошкент: 2002.
8. Абдулхусайни Зарринқўб. Чустучу дар тасаввуфи Эрон. – Душанбе: Ирфон, 1992. – С.394-398; Ҳасан Пўлатов, Мамаджон Маматов. Тасаввуф тарихидан лавҳалар. – Тошкент: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2011. – Б.320.
9. Бертельс Е.Э. Суфизм и суфийская литература. – М.: Издательство восточной литературы, 1965. – С.54.
10. Исҳоқова З. Шайх Нажмиддин Кубро. – Тошкент: Ўзбекистон, 2013. – Б.8.
11. Нажмиддин Комилов. Тасаввуф. – Тошкент: Мовароуннахр-Ўзбекистон, 2009. – Б.419.
12. Усмон Турар. Тасаввуф тарихи. – Тошкент: Истиқлол, 1999. – Б.75.

13. Доктор Тоҳира Хушҳол Дастжердий. Нажмиддин кубро тасаввуфининг ижтимоий аҳамияти. Сино. 2001. 6 сон. – Б.28-29.
14. Наврӯзова Г.Н. Нақшбандия камолот йўли. – Тошкент: Фан, 2007. – Б.40-41.
15. Имом Абу Абдуллоҳ Шамсиддин Муҳаммад ибн Усмон Заҳабий. Машҳур даҳолар сийрати (Сияру аъламин нубало). – Тошкент: Ҳилол, 2015. – Б.171.
16. Аҳмад ибн Маҳмуд Бухорий. Муъин ал-Фуқаро. Тарихи Муллозода (Бухоро мозорлари зикри). – Тошкент: Янги аср авлоди, 2009. – Б.53.
17. Садриддин Салим Бухорий. Бухоронинг табаррук зиёратгоҳлари. – Бухоро: Дурдона, 2012. – Б. 105-112.
18. Аҳмад ибн Маҳмуд Бухорий. Муъин ал-Фуқаро. Тарихи Муллозода (Бухоро мозорлари зикри). – Тошкент: Янги аср авлоди, 2009. – Б. 53.
19. Навоий асарлари луғати. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти, 1972. – Б.353.
20. Садриддин Айний. Намунаи адабиёти тожик. – Душанбе: 2010. – Б. 37.
21. Имом Шамсиддин Заҳабий. Машҳур даҳолар сийрати (Сияру аъламин нубало). – Тошкент: Ҳилол нашр, 2017. – Б.171.
22. Сайфиддин Бохарзий/ Ислом энциклопедияси. -Тошкент: Давлат илмий нашриёти, 2017. – Б. 400.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 12 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali
2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli
guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.
Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:
100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:
scienceproblems.uz@gmail.com
Bog‘lanish uchun telefonlar:
(99) 602-09-84 (telegram).